

Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20017
2500 EA Den Haag

Rijksvastgoedbedrijf
Directie Transacties en
Projecten

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 16700
2500 BS Den Haag
Nederland

www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Ons briefkenmerk
1020239071

Aantal bijlagen
1

Datum 16 juli 2019
Betreft Renovatie Binnenhof

Bijgaand bied ik u een afschrift aan van een brief over de renovatie van het Binnenhof, die ik op 12 juli jl. aan de Tweede Kamer heb gestuurd. Aangezien u één van de hoofdgebruikers bent, hecht ik eraan u een afschrift van deze brief te doen toekomen.

De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. R.W. Knops

Rijksvastgoedbedrijf

Directie Transacties & Projecten

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 16169
2500 BS Den Haag
Nederland
www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Ons kenmerk

1020238709

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum 12 juli 2019

Betreft beantwoording vragen schriftelijk overleg over renovatie Binnenhof

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft op 18 juni jl. in een schriftelijk overleg vragen gesteld over de brieven van 21 en 22 mei 2019 (TK 2019Z10139 respectievelijk Kamerstuk 34 293, nr.76) over de renovatie van het Binnenhof. De vragen hebben ook betrekking op de nagekomen brief dd. 12 juni 2019 inzake de aanstelling van een procesvoorzitter (Kamerstuk 34293, nr. 77).

De beantwoording van deze vragen heb ik gegroepeerd op basis van de thema's die door de vaste commissie van Binnenlandse Zaken zijn aangegeven, te weten openbaarheid, renovatiekosten, voortgang voorontwerp, duurzaamheid, architectenkeuze en aanstelling procesvoorzitter. De vragen die ongeveer gelijkloidend zijn vat ik zoveel mogelijk samen. Indien dit niet mogelijk is, noem ik de vragen specifiek in mijn beantwoording.

Tevens informeer ik u met deze brief over enkele andere actuele onderwerpen.

Openbaarheid

De fracties van VVD, CDA, D66, GroenLinks en ChristenUnie stelden vervolgvragen over de openbaarheid van stukken over de renovatie van het Binnenhof.

Ik zal, zoals eerder door mij is toegezegd, in overeenstemming met de motie Ronnes c.s. (Kamerstuk 34 293, nr. 67) het uitgangspunt voor informatie 'openbaar tenzij' hanteren. Redenerend vanuit dit nieuwe uitgangspunt zal ik ook de door de leden van de VVD-fractie verzochte informatie over de borging van het teamwork tussen de architecten met de Kamer delen.

De leden van de ChristenUnie vragen of in de afweging rondom ontsluiting van informatie ook nadrukkelijk de mogelijkheid wordt meegenomen om gedeeltes van stukken openbaar te maken. Ik zal conform de mogelijkheid die de ChristenUnie noemt handelen en waar mogelijk tekeningen en documenten openbaar maken volgens het principe 'openbaar tenzij' zoals eerder aangegeven in de brief aan uw Kamer van 22 mei 2019 (Kamerstuk 34 293, nr. 76).

De leden van de fractie van GroenLinks vragen naar de acties die ik recentelijk heb ondernomen om de motie Ronnes (Kamerstuk 34 293, nr. 67) op te volgen. In juni is de gebruikers naar aanleiding van deze motie verzocht om hun rubriceringslijsten opnieuw vast te stellen. Met deze rubriceringslijsten bepalen de gebruikers of de informatie als status departementaal vertrouwelijk, staatsgeheim, staatsgeheim geheim of zonder rubricering gegeven wordt. De gebruikers bepalen zelf of zij hun rubriceringslijsten al dan niet openbaar maken. De informatie zonder rubricering wordt openbaar. Omdat de gebruikers op dit moment bezig zijn om de rubricering opnieuw vast te stellen, kan ik de vragen van de D66-fractie en de VVD-fractie op dit punt nu nog niet beantwoorden.

De leden van de D66-fractie vragen waarom het selectieproces voor aannemers opnieuw dient plaats te vinden en op welke wijze de Kamer inzicht kan krijgen in de inhoud en de uitvoering van dergelijke opdrachten in het kader van de renovatie. De leden van GroenLinks zouden nog eens precies uiteen gezet willen zien hoe en waarom destijds besloten is om tot ruime geheimhouding over te gaan.

Ten aanzien van het geheim verklaren van de opdrachten aan het bedrijfsleven begrijp ik de wens van de Tweede Kamer voor meer transparantie, zoals eerder aangegeven is mijn uitgangspunt 'openbaar tenzij' (Kamerstuk 34 293, nr. 76, 22 mei 2019). Mede op verzoek van alle gebruikers van het Binnenhof zelf, zoals vastgelegd in de Intentieovereenkomst d.d. 28 oktober 2010, heeft de toenmalige minister voor Wonen en Rijksdienst de opdrachten die in verband met het project Renovatie Binnenhof worden verstrekt als geheim gekwalificeerd. Op 23 november 2010 is de Kamer daarover geïnformeerd (Kamerstuk 34 293, nr. 31). De geheimverklaring met betrekking tot het selectieproces voor aannemers is erop gericht om het risico te beperken dat onbevoegden kennis kunnen nemen van de (detail)informatie die raakt aan de veiligheid. Bij een openbare aanbesteding wordt deze informatie openbaar in de aanbestedingsstukken. Terugkomen op deze eerder ingezette lijn heeft als gevolg dat eerdere en lopende selecties opnieuw moeten plaatsvinden, wat effect heeft op het realiseren van het project binnen tijd en budget.

De leden van de VVD-fractie verzoeken om een planning voor het sluiten van overeenkomsten met aannemers en het inschakelen van het midden- en kleinbedrijf (mkb). Thans vinden er verkennende gesprekken plaats met beoogde aannemers voor de renovatie van het Binnenhof. Dat zijn aannemers die kennis en ervaring hebben met dergelijke grootschalige renovatieprojecten van grotendeels monumentale gebouwen. Conform mijn brief van 8 april jl. (Kamerstuk 34 293, nr. 54.) worden in het derde kwartaal samenwerkingsovereenkomsten gesloten met beoogde aannemers voor de renovatie van het Binnenhof. De constatering van de leden van de VVD-fractie is juist dat er nog geen bindende afspraken met het bedrijfsleven zijn gemaakt. De planning op de website van het Rijksvastgoedbedrijf is inmiddels aangepast aan de actuele planning.

De leden van de CDA-fractie en de ChristenUnie zien graag dat periodiek wordt gerapporteerd in welke mate mkb-bedrijven worden ingeschakeld bij de renovatie en de uitvoering van de motie Ronnes c.s. (Kamerstuk 34293, nr. 68). Zoals ik aangaf in mijn brief aan de Kamer van 22 mei (TK 34 293, nr.76) wordt het mkb ingeschakeld bij de renovatie, waarbij ik uitvoering geef aan de motie Ronnes c.s. In de periodieke rapportage over de voortgang van de renovatie rapporteer ik aan de Kamer over de inzet van het mkb bij de renovatie.

De fractie van GroenLinks maakt de vergelijking tussen de verbouwing van het Nederlandse parlement en de verbouwing van de parlementen in andere Europese landen, zoals Duitsland, Engeland en Oostenrijk. Naar mijn inzicht kan deze vergelijking zo niet gemaakt worden. In Oostenrijk is het parlement zelf eigenaar van het gebouw. In Nederland is de Staat der Nederlanden eigenaar van het Binnenhof. In het Verenigd Koninkrijk is een aparte uitvoeringsorganisatie opgericht en is er een wetswijziging geweest om de verbouwing van het Britse parlement mogelijk te maken.

Renovatiekosten

De fracties van VVD, PVV, D66, CDA en ChristenUnie stelden diverse vragen over de kosten van de renovatie van het Binnenhof en de financiën.

Het toenmalige kabinet heeft voor de renovatie van het Binnenhof een budget gereserveerd van € 475 miljoen met prijspeil 2015. In de basisrapportage van 29 maart 2018 (Kamerstuk 34 293, nr. 33) zijn vier disclaimers benoemd, namelijk: indexatie marktspanning, extra eisen duurzaamheid, extra eisen veiligheid en technische uitvoeringsrisico's. De leden van de CDA-fractie vragen hoe die disclaimers beheerst worden en op welke wijze de Kamer daarover wordt geïnformeerd. De leden van de VVD-fractie vragen naar kwantitatief inzicht in de disclaimers. Ik ben graag bereid de Kamer inzicht te geven in de financiën van de renovatie, waaronder de disclaimers. Ik doe dat in de voortgangsrapportage die ik u iedere zes maanden zal zenden, en bij majeure ontwikkelingen tussentijds, conform de motie Middendorp/Van Eijs (Kamerstuk 34 293, nr. 66), dan wel vertrouwelijk indien noodzakelijk.

De leden van de PVV-fractie vragen wat technische uitvoeringsrisico's zijn. In de basisrapportage over de renovatie van het Binnenhof van 29 maart (Kamerstuk 34 293, nr. 33) gaf ik aan dat het hierbij reeds geïdentificeerde risico's betreft zoals asbest en technische oplossingen van de kelders in het Binnenhofcomplex. Nader onderzoek na het vertrek van de gebruikers naar de tijdelijke huisvesting zal worden uitgevoerd om deze risico's zo goed mogelijk in beeld te krijgen en te kunnen beheersen. Verder vraagt de PVV-fractie waarom deze disclaimers niet bekostigd worden uit de post 'onvoorzien'. Tijdens het AO van 23 mei 2018 gaf ik hierover een toelichting. Ik gaf aan dat deze post bedoeld is voor de kosten die tijdens de operationele uitvoering tijdens de renovatie worden gemaakt en die ook na vooronderzoek niet vermoed hadden kunnen worden.

De leden van de fractie van D66 verzoeken om een nadere duiding van wat onder het concept marktspanning wordt verstaan. De leden van de fractie van de PVV-fractie vragen of ik hun mening deel dat de indexatie van de marktspanning geen disclaimer is, maar volledig in lijn der verwachtingen ligt. In de tweede rapportage over de renovatie van het Binnenhof (Kamerstuk 34293, nr. 50) zette ik in het hoofdstuk over financiën het begrip marktspanning uiteen. Het gaat om de stijging van lonen en materialen in de bouwsector. Deze factoren zijn niet voorspelbaar. In de komende maanden wordt duidelijk hoe groot de prijsstijging in de bouwsector op dit moment is en wat dit betekent voor de renovatie. Ik deel daarom de mening van de leden van de PVV-fractie niet.

De leden van de VVD-fractie willen weten of de niet-huisvestingskosten al deel uitmaakten van het oorspronkelijke budget van € 475 miljoen. Binnen het budget van € 475 miljoen is € 12,5 miljoen bestemd voor niet-huisvestingskosten van de gebruikers.

De leden van de fracties van VVD en D66 vragen voorts wat opname in het RVB-budget inhoudt. Opname in het RVB-budget betekent dat de kosten die door het RVB worden gemaakt in het kader van de wensen van de huidige gebruikers bij de tijdelijke huisvesting, voor een deel kunnen worden afgeschreven bij gebruik van dezelfde huisvesting door andere gebruikers in de toekomst.

Voortgang voorontwerp

De leden van de VVD-fractie vragen hoe de Kamer wordt geïnformeerd over de aanstelling van een onafhankelijke derde. De leden van de fractie van de PVV willen weten waarom, wanneer en door wie er is besloten een procesvoorzitter aan te stellen en hoeveel deze procesvoorzitter kost. De leden van de ChristenUnie stelden de vraag hoe lang de heer Pechtold deze rol bekleedt. De leden van GroenLinks zijn benieuwd hoe de communicatielijnen worden verbeterd. De leden van D66 verzoeken uiteen te zetten hoe ik borg dat het RVB afdoende in staat is om planning budgetten en de (mogelijkheden van de) wensen van gebruikers bij te houden in alle fases van het traject.

In mijn brief van 12 juni 2019 (Kamerstuk 34293, nr. 77) schreef ik dat het Presidium van de Tweede Kamer heeft verzocht om Alexander Pechtold, oud-Tweede Kamerlid, op basis van zijn kennis en expertise te laten optreden als procesvoorzitter. Het Presidium en ik spraken af dat Alexander Pechtold vóór het zomerreces het Presidium en mij te adviseren over de verschillende aspecten van het renovatieproces. De heer Pechtold verrichtte zijn werkzaamheden kosteloos. In mijn brief van 1 juli (Kamerstuk 34293, nr. 81) schreef ik dat de heer Pechtold de rol van procesvoorzitter voortvarend oppakte. Dit heeft geleid tot verduidelijkingen op een groot aantal zaken, waaronder het Voorontwerp (VO) en het vervolg van het ontwerpproces, de governance, wens tot openbaarmaking en planning. Eén van de adviezen van de heer Pechtold gaat over het verbeteren van de governancestructuur, zodat zowel de Tweede Kamer als controlerend orgaan als het Rijksvastgoedbedrijf beter in control zijn, zoals ook gevraagd in de motie Van Eijs (Kamerstuk 34 293, nr. 69).

In mijn brief van 1 juli 2019 (Kamerstuk 34293, nr. 81) ging ik in op het proces om te komen tot een Voorontwerp (VO) voor de renovatie Binnenhof. Daarbij gaf ik aan dat ik verwacht dat rond het herfstreces alle deelontwerpen gereed zijn zodat het VO voor de renovatie van het Binnenhof kan worden vastgesteld. De vaststelling vindt plaats in de bestuurlijke stuurgroep. Daarmee wordt een belangrijke fase in de bestuurlijke stuurgroep afgerond. Nadat de bestuurlijke stuurgroep het VO heeft vastgesteld, wordt het VO in detail uitgewerkt tot een Definitief Ontwerp (DO). Omwille van een passende governance en in het verlengde van de motie van Eijs (Kamerstuk 34 293, nr. 69) wil ik in deze nieuwe fase de sturing aanpassen en intensiveren. Vanwege het verhoogde technische en detailniveau in de volgende fase moet eerst per gebruiker worden bepaald of de

technische uitwerking in het DO voldoet aan het VO. Daarnaast moet het DO worden getoetst aan de uitgangspunten en kaders van de renovatie, zoals benoemd in de tweede rapportage over de renovatie van het Binnenhof (Kamerstuk 34293, nr. 50). De uitvoerende aannemers komen in beeld om de DO's te becommentariëren op uitvoerbaarheid en mogelijke optimalisaties van het ontwerp. Als de DO's van de verschillende delen gereed zijn, beoordelen de gebruikers hun eigen DO en stellen dit gezamenlijk vast. Het project gaat hiermee een nieuwe fase in: de uitvoeringsfase. Bij deze nieuwe fase past een hernieuwde stuurgroep uitvoering renovatie Binnenhof, met alle gebruikers van het Binnenhof, de NCTV, twee technische deskundigen en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, onder voorzitterschap van een onafhankelijk voorzitter. Deze stuurgroep uitvoering renovatie Binnenhof zal zich ook richten op de verhuizing naar de tijdelijke huisvestingen en de uitvoering van de renovatie. Vanwege zijn kennis en expertise en in het verlengde van zijn recente werkzaamheden heb ik de heer Pechtold gevraagd het voorzitterschap op zich te nemen. De heer Pechtold is daartoe bereid. De huidige voorzitter, de heer de Jager, beëindigt conform de eerder met hem gemaakte afspraak zijn voorzitterschap bij de start van deze nieuwe fase. In de tussentijd zal de heer Pechtold in samenspraak met de heer de Jager betrokken zijn om een goede overgang van het voorzitterschap te waarborgen.

De leden van de fractie van GroenLinks verzoeken om een overzicht van het precieze tijdsplan vanaf 1 juli tot aan het einde van de renovatie en de potentiële risico's ten aanzien van het tijdsplan. In de voortgangsrapportage die in september aan de Tweede Kamer zal worden gestuurd, ga ik nader in op de actuele planning vanaf 1 juli tot het einde van de renovatie alsmede de potentiële risico's.

Duurzaamheid

De fracties van D66 en GroenLinks stelden vragen over duurzaamheid. Zij vragen hoe ik borg dat ook na goedkeuring van het voorontwerp er ruimte blijft voor de implementatie van additionele duurzaamheidsmaatregelen. De leden van GroenLinks doen de oproep om het Binnenhof zoveel mogelijk tijdens de renovatie te verduurzamen, omdat verduurzamingsmaatregelen na de renovatie meer potentiële overlast voor de gebruikers en hogere kosten met zich zal meebrengen.

In mijn brief van 27 februari 2019, de tweede voortgangsrapportage, en in mijn brief met aanvullende beantwoording van 23 april 2019 (Kamerstukken 34 293, nrs. 50 en 54), informeerde ik u over duurzaamheidsmaatregelen in de renovatieplannen en werd geschetst welke maatregelen worden overwogen. Op 23 april 2019 heb ik u inzicht gegeven in de opdracht die ik heb verstrekt aan de heer Van den Dobbelsteen van de TU Delft (Kamerstuk 34 293, nr. 55). De rapportage van de heer Van den Dobbelsteen heb ik inmiddels in concept ontvangen. Op basis hiervan worden nog enkele zaken uitgezocht en verduidelijkt. De heer Van den Dobbelsteen zal de definitieve rapportage deze maand opleveren, waarna ik deze rapportage aan de Kamer zal toezenden.

Architectenkeuze/ inzicht in contract met OMA/ aanstelling procesvoorzitter

De leden van de fracties van VVD, PVV, de ChristenUnie stelden verschillende vragen over de architecten en het Voorontwerp voor de Tweede Kamer. Op 1 juli ontving u een brief (Kamerstuk 34293, nr. 81) waarin ik nader op deze onderwerpen ben ingegaan.

Planning

Eerder berichtte ik u over de quick-scan die ik door PWC heb laten uitvoeren op de planning (Kamerstuk 34293, nr. 81). PWC concludeert dat de start van de renovatiewerkzaamheden onder druk staat, omdat de plannings van de tijdelijke huisvestingen geen tegenvallers meer kunnen opvangen. Ik kan mij in die conclusie vinden. Ik acht het afgesproken tijdspad haalbaar voor de tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer op de Bezuidenhoutseweg 67 en de Eerste Kamer en Raad van State aan het Lange Voorhout/Kazernestraat. Dat betekent dat die drie gebruikers in het zomerreces van 2020 naar deze twee tijdelijke locaties kunnen verhuizen. Alles is erop gericht om dit te halen.

Voor de tijdelijke huisvesting van het ministerie van Algemene Zaken is het beeld anders. Recent is geconstateerd dat de voorbereiding van de tijdelijke huisvesting op het terrein van het Catshuis meer tijd vergt vanwege de hoge eisen die gesteld worden aan de informatiebeveiliging en de consequenties daarvan voor het (ontwerp)proces. De eerstvolgende reële mogelijkheid om te verhuizen is het zomerreces van 2021. Daarom onderzoek ik of de renovatiewerkzaamheden bij de Eerste Kamer, Tweede Kamer en de Raad van State kunnen starten in september 2020 zonder dat het ministerie van Algemene Zaken daar overlast van heeft terwijl het nog op het Binnenhof verblijft. Dit lijkt zoals het zich nu laat aanzien mogelijk te zijn. Deze latere verhuizing heeft geen gevolgen voor de geplande terugkeer van Algemene Zaken op het Binnenhof in 2025.

PWC geeft aan dat in complexe projecten als deze de planning een van de belangrijkste onderdelen is, en dat deze permanent gemonitord moet worden en zo nodig op tijd kan worden bijgesteld. Ik neem het advies van PWC over om nauwgezet op de planning te blijven sturen en beslissende momenten aan te wijzen waarop bepaald wordt of verhuizing voor de Eerste Kamer, Tweede Kamer, Raad Van State tijdens het zomerreces 2020 haalbaar is. In de gesprekken die met de gebruikers zijn gevoerd over de planning is duidelijk geworden dat die conclusie door hen gedeeld wordt en dat alle betrokkenen zich gezamenlijk willen inzetten om de planning te halen. In de rapportage die ik na het zomerreces aan u stuur, zal ik u informeren of de werkzaamheden voor de tijdelijke huisvestingen nog op schema liggen.

Uitvoeringsfase

Conform de huidige planning starten direct na Prinsjesdag 2020 de uitvoeringswerkzaamheden op het Binnenhof. De eerste periode zullen aannemers onder meer bezig zijn met saneringen, lichte sloopwerkzaamheden en aanvullende onderzoeken. Deze werkzaamheden kunnen dan worden uitgevoerd omdat de gebruikers inmiddels naar de tijdelijke huisvestingen zijn verhuisd, afgezien van het ministerie van Algemene Zaken. Ook beginnen de aannemers

met werk aan kabels en leidingen, die grotendeels worden vervangen. Eerst worden bestaande kabels en leidingen aangepast om uitval in de omgeving te voorkomen. Hiervoor wordt nauw samengewerkt met de gemeente Den Haag en wordt rekening gehouden met het ministerie van Algemene Zaken.

Een afschrift van deze brief stuur ik naar de voorzitter van de Eerste Kamer en de vice-voorzitter van de Raad van State.

De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. R.W. Knops